

KRZYSZTOF PAWEŁ KĄDZIELSKI

- Uniwersytet Warszawski
- e-mail: k.kadzielski@uw.edu.pl
- ORCID: 0000-0002-0484-6156

DZIAŁANIA WARSZAWSKICH ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH NA RZECZ ZDROWIA PSYCHICZNEGO DZIECI I MŁODZIEŻY W CZASIE PANDEMII COVID-19

Celem publikacji jest odpowiedź na pytanie badawcze: poprzez jakie działania organizacje pozarządowe próbowały łagodzić negatywne skutki pandemii COVID-19 w obszarze zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży zamieszkującej na terenie miasta stołecznego Warszawy. Obszarem badawczym pracy są warszawskie organizacje pozarządowe i realizowane przez nie przedsięwzięcia na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa społecznego, zwiększanie świadomości ludzi dotyczącej skutków pandemii, oraz wypracowanie zbioru dobrych praktyk w oparciu o doświadczenia nabyte przez trzeci sektor od początku zaistnienia pandemii w 2020 roku. W wynikach pojawia się kluczowe znaczenie umiejętności miękkich, prowadzenie nowatorskich metod nauczania oraz dbanie o dobrobyt najmłodszych. Wykorzystanie ich praktyki pozyskanych z ostatnich kilkunastu miesięcy posłuży jako drogowskaz dla innych NGOśw w przyszłości.

1. Metodologia badań

Metodą, która posłużyła do zbadania niewielkiego wycinka z dotychczasowej działalności NGOśw na terenie m.st. Warszawy oraz dokonania na tej podstawie obserwacji potencjału badanego podmiotu, był wywiad pogłębiony (IDI). Umożliwiła ona przeprowadzenie szczegółowej analizy otrzymanych danych z części teoretycz-

nej – przygotowania planów, jak i założeń, których osiągnięcie przyczyniło się do spełnienia wyznaczonych celów. Natomiast w praktycznej części pracownik bądź wolontariusz organizacji opowiadał o doświadczeniu swoim i swojej instytucji, jakie nabyli w czasie prowadzenia przedsięwzięć pomocowych na rzecz społeczeństwa od początku 2020 roku, wraz z zachowaniem procedur bezpieczeństwa związanych z wytycznymi sanitarnymi (Dz.U. z 2021 r. poz. 195). Obok metody wymienionej powyżej, stanowiącej główne źródło interpretacji, do dokonania analizy zawartej w publikacji naukowej posłużyła metoda analizy tekstów prawnych i literatury przedmiotu (raporty i opracowania naukowe), metoda porównawcza (komparatystyczna), które zostały uzupełnione o metody syntezy, indukcji i dedukcji.

Źródłem, na podstawie którego powstała niniejsza publikacja naukowa, są informacje pozyskane w drodze przeprowadzonych wywiadów pogłębionych z warszawskimi organizacjami trzeciego sektora. Istota tej metody jest kluczowa dla przeprowadzonych badań, gdyż ukierunkowana jest na jakościowe pozyskiwanie danych, ich zgłębienie i ważność z perspektywy badanego i badającego. Ponadto atutem IDI jest elastyczność, dzięki której istnieje możliwość nakłonienia rozmówcy do rozszerzenia kontekstu omawianego tematu, któremu towarzyszy również proces kreatywnego myślenia. Metoda z dużym powodzeniem jest wykorzystywana w naukach społecznych (Smuniewski 2019: 54–55). Badania stanowią część autorskiego projektu badawczego. Analizie jakościowej zostały poddane doświadczenia nabyte przez pracowników i wolontariuszy NGOów świadczących działania pomocowe w czasie pandemii COVID-19 na rzecz polepszenia dobrostanu psychicznego dzieci i ich bezpieczeństwa społecznego na terenie m.st. Warszawy. Następnym elementem prowadzonej analizy były statutowe przedsięwzięcia (zadania) trzech organizacji pozarządowych, a także zmiana, jaka nastąpiła z początkiem 2020 roku i przejście w nową, pandemiczną rzeczywistość. Na podstawie powyższego wyróżnione zostały dobre praktyki ze strony instytucji pomocowych, które mają ułatwić potencjalną adaptację społeczeństwa do warunków w sytuacji ponownego zaistnienia pandemii bądź zjawiska pokrewnego.

2. Wprowadzenie

Pandemia COVID-19 pogłębiła narastające od lat problemy ze zdrowiem psychicznym wśród najmłodszej części warszawskiego społeczeństwa (Bobrowski, Czabała,

Brykczyńska 2005: 289–292; Szredzińska 2017: 112–117). Wspomniane zjawisko nie jest nowe. Od dłuższego czasu stanowi obszar zainteresowania organizacji społecznych i badaczy, którzy aktywnie działają na rzecz podkreślenia istotnego miejsca usług pomocowych w obszarze wsparcia dzieci i młodzieży w zmaganiach powiązanych z zachodzącymi na świecie zmianami. W 2018 roku zespół specjalistów rozpoczął pracę nad reformą psychiatrii dzieci i młodzieży, natomiast od początku 2020 roku jest ona na etapie wdrażania (Szredzińska 2022: 137). Omawiane dwa lata miały znaczący impakt na bezpieczeństwo społeczne, tym samym negatywnie wpływając na znaczną część grup społecznych w Polsce. Pandemia COVID-19 uświadomiła decydentom i instytucjom, że nie należy dłużej zwlekać z podejmowaniem czynności polepszających te warunki, ponieważ utrzymywanie biernej, bądź mało angażującej postawy może doprowadzić do nieodwracalnych skutków. Reperkusje takich działań można zauważyć w raportach prezentujących wnioski z historycznej już pandemii hiszpanki w 1918 roku (WHO 2006), której doświadczenia nie zostały w pełni wykorzystane przy obecnej sytuacji. Wydarzenia mające miejsce w przeszłości przynajmniej w niewielkim stopniu mogą pomóc dzisiejszemu światu w zrozumieniu mechanizmów, jakie zachodziły przy podobnych sytuacjach kryzysowych. Jest to cenne doświadczenie, z którego należy czerpać, aby móc sprawnie planować przedsięwzięcia i zadania na wypadek zaistnienia porównywalnych zdarzeń, a przede wszystkim konsekwencji, jakie mogą wywołać w dłuższej perspektywie.

Kluczową rolę w przeciwdziałaniu skutkom pandemii na sferę psychiki dzieci i młodzieży miały NGOsy, które dostosowały się do nowej, pandemicznej rzeczywistości w celu realizacji jakościowych zadań. Jednym z ważniejszych przedsięwzięć realizowanych przez owe instytucje była organizacja specjalnych wydarzeń online (szkoleń, zajęć tematycznych, czy zbiórek harcerskich), których celem było utrzymanie relacji interpersonalnych pomiędzy uczniami w czasie pandemii. Z uwagi na chęć minimalizacji ryzyka przekazania sobie wirusa przez uczestników, spotkania stacjonarne – kiedy było to możliwe – prowadzone były w małych grupach, które polegały na edukacji młodych w zakresie przeciwdziałania pandemii oraz pomocy drugiemu człowiekowi w miarę możliwości. Jednak znaczna część wczesnych zadań łagodzących oddziaływanie covidu była realizowana poprzez wykorzystanie środków łączności internetowych. Z uwagi na szerokie spektrum działań trzeciego sektora, tematyka artykułu została ograniczona do przedsięwzięć, których celem była ochrona zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży.

Zjawisko pandemii nie jest nowością dla świata, jednak jest to pierwsza od stu lat pandemia, która dotknęła wysoko rozwinięte społeczeństwo, z którego nieliczni pamiętają grypę hiszpankę niosącą za sobą śmiertelne żniwo (Ferguson 2022: 294–297; WHO 2020). Dlatego też tak istotne jest poszerzanie badań w obszarze przeciwdziałania tego rodzaju sytuacjom kryzysowym (Smuniewski, Kądzelski 2022: 52) – których na chwilę obecną jest niewiele – aby w przyszłości móc sprawniej podejmować decyzje, które nie dopuszczą do ponownego zamknięcia się świata i zmiany jego dotychczasowego funkcjonowania.

3. Działalność warszawskich organizacji pozarządowych na rzecz dzieci i młodzieży

Główne zadania statutowe, którymi kieruje się „Chorągiew Stołeczna ZHP im. Bohaterów Warszawy”, „Stowarzyszenie Cyfrowy Dialog” oraz „Fundacja Artystyczna Młyn” polegają na niesieniu pomocy najmłodszej części społeczeństwa. Podmioty te specjalizują się w obszarach takich jak: edukacja, zaangażowanie dzieci i młodzieży w uczestnictwo w życiu społecznym, kształtowanie relacji z rówieśnikami, a także podnoszenie umiejętności miękkich, które posłużą w dorosłym życiu. Jak stwierdza przedstawicielka ZHP im. Bohaterów Warszawy: „Nasza organizacja zajmuje się głównie wychowaniem, czyli pracą z dziećmi i młodzieżą oraz pracą z kadrami [...] wychowujemy je poprzez przykład własny instruktora, czyli sprawdzonej przez nas osoby, która reprezentuje ważne dla nas wartości” (Chorągiew Stołeczna ZHP im. Bohaterów Warszawy_IDI_02.03.2023). Podobne kwestie przyświecają „Cyfrowemu Dialogowi”, którego pracownica zauważa:

My w znacznej mierze wspieramy edukację formalną, czyli wspieramy nauczycieli, co stanowi *core* naszej działalności. To do nauczycieli i nauczycielek kierujemy nasze przedsięwzięcia, trochę wychodząc z zasady hierarchiczności – szkoląc jednego dydaktyka jednocześnie docieramy do setek dzieci. (Stowarzyszenie Cyfrowy Dialog_IDI_03.02.2023).

„Fundacja Artystyczna Młyn” natomiast skupia się na artystycznym wychowaniu najmłodszych, poprzez „przekazanie im emocji dostępnych w teatrze, zaangażowanie w pracę w grupie oraz kształtowanie poczucia bliskości z uczestnikami spektaklu” (Fundacja Artystyczna Młyn_IDI_28.03.2023). Dla powyższych insty-

tucji kluczowe znaczenie ma metodyczne podchodzenie do kwestii przekazywania wiedzy. Im lepiej zostaną wcześniej przygotowane dzieci, tym sprawniej – a przede wszystkim precyzyjniej – będą potrafiły podejmować decyzje w podobnych sytuacjach kryzysowych w najbliższych latach.

Do największych grup beneficjentów należą wspomniani uczniowie, a także osoby starsze, wykluczone bądź znajdujące się na skraju wykluczenia społecznego, które ze względu na swój charakter znajdują się w kręgu zainteresowań organizacji pozarządowych. Działania pomocowe na rzecz powyższych grup były realizowane również przed pandemią, szczególnie w obszarze ochrony osób starszych i zagrożonych wykluczeniem społecznym (Kądziałski 2022: 51–60). Grupa odbiorców, na której skupiony jest ten artykuł, stanowi najmłodsze pokolenie Polaków, a to w ich gestii w przyszłości leży praca na rzecz rozwoju społeczno-kulturowego w nadchodzących dziesięcioleciach. Gwarancja prawidłowego rozwoju wspomnianych obszarów pośrednio oddziałuje na sferę bezpieczeństwa i zapewnienie godnego poziomu życia warszawiaków. Dbanie o zdrowie psychiczne i ochronę dzieci w wieku szkolnym nie powinno być traktowane jako krótkoterminowe działanie, lecz pewnego rodzaju strategia, która owocować będzie za kilka bądź kilkanaście lat. Z tego też względu podjęta problematyka wpisuje się w istotny obszar badawczy, przez co wymaga wypracowania konkretnych wskazówek, na których mogliby się oprzeć przyszli decydenci.

Zagadnienie zdrowia psychicznego funkcjonowało w debacie publicznej na długo przed wystąpieniem pandemii COVID-19. Jedną z przyczyn trwającej debaty publicznej na temat samopoczucia dzieci i młodzieży było nadmierne korzystanie z urządzeń elektronicznych (Nowak 2018: 470–474), w tym środków masowego przekazu. Badane dzieci preferowały spędzanie czasu wolnego z dala od rówieśników przy komputerze, czy bardziej dzisiaj popularnym wśród dzieci smartfonie (Bąk 2015: 7–12). Oczywiście należy wziąć pod uwagę postęp technologiczny towarzyszący młodemu pokoleniu, a także łatwość, z jaką można dotrzeć do informacji. Według wspomnianego raportu niemal połowa rocznych oraz dwuletnich dzieci regularnie korzysta ze wspomnianych urządzeń. Znaczna część rodziców ułatwia swoim pociechom dostęp do wirtualnego świata, aby móc przeznaczyć czas na własne zobowiązania.

Zaistnienie wirusa SARS-CoV-2 nie przyczyniło się do ograniczenia czasu spędzanego przed ekranem urządzeń – zarówno dorosłych, jak i dzieci – lecz doprowadziło do znacznego wydłużenia okresu ich użytkowania. Sam element

zamknięcia z powodu wprowadzenia lockdownów w miastach spowodował chęć ucieczki od rzeczywistości w stronę wirtualnej sfery rozrywki, która sprawiała, że można było zapomnieć o pandemii. Wspomniana alienacja poszczególnych grup społecznych miała również poważne reperkusje, które szczególnie dotknęły osoby starsze, schorowane oraz tzw. pandemicznych maturzystów i młodych dorosłych (Baran, Hamer 2021: 3–7).

4. Przedsięwzięcia pomocowe na rzecz dobrostanu psychicznego dzieci i młodzieży

Przedsięwzięcia pomocowe w czasie pandemii były skierowane na takie obszary jak przeciwdziałanie i łagodzenie skutków nadmiernego spędzania czasu przy urządzeniach elektronicznych przez najmłodszą część społeczeństwa. Innym pokrewnym działaniem było dbanie o ich aktywność z wyłączeniem lub częściowym wykorzystaniem środków komunikacji na odległość. Były to konkretne zadania świadczone przez podmioty trzeciego sektora na rzecz bezpieczeństwa i zdrowia psychicznego, spośród których wyróżnić należy: pomoc dzieciom w e-lekcjach, podtrzymywanie relacji społecznych pomiędzy pracownikami podmiotów pozarządowych oraz uczniami, a także organizacja ćwiczeń rekreacyjnych.

Pomoc dzieciom w partycypacji w e-lekcjach było jednym z nowatorskich przedsięwzięć w czasie pandemii. Innowacyjność tego podejścia była uwarunkowana faktem, iż do tej pory nie było w Polsce instytucji, która organizowała tego typu wirtualne kursy na tak szeroką skalę. Według pracownic „Cyfrowego Dialogu” w webinarium udział brało nawet do kilku tysięcy dzieci, młodzieży oraz kadry wczesnoszkolnej z całej Polski. Głównym celem szkoleń z zakresu edukacji było długookresowe przygotowanie społeczeństwa do świadomego korzystania z aplikacji i komunikatorów typu Google Meets, Zoom czy „Microsoft Teams, mających na celu zwiększenie wydajności w nauce. Drugim rodzajem webinarium było kształcenie nauczycielek i nauczycieli do pracy z najmłodszymi w nowych i trudnych warunkach, z którymi nie mieli styczności podczas kursów pedagogicznych. Jak podkreśliła jedna z rozmówczyń: „Często zwracali się do nas przedstawiciele placówek oświatowych, ponieważ nie byli pewni w jakim obszarze mogą działać, a przede wszystkim, w jakim zakresie mogą oni wykorzystywać dostępne komunikatory na użytek prowadzenia lekcji z uczniami” (wywiad nr 2). Równie ważnym wyzwaniem

było zdobycie i utrzymanie uwagi całej klasy, co już w warunkach przedpandemicznych nie należało do prostych wyzwań, nawet dla doświadczonej kadry.

Następną kwestią, dostrzeżoną przez wymienione organizacje, było ograniczenie długości trwania zajęć szkolnych w klasach 1–3. Założeniem działania była próba nakłonienia kadry nauczycielskiej do redukcji trwania zajęć z dotychczasowych 45 minut (czasu spędzanego w szkolnej ławce) na rzecz realizacji zadań z dala od monitora komputera. Było to podyktowane wspomnianym już narastającym zjawiskiem nadużywania przez uczniów urządzeń elektronicznych. Dlatego też preferowany przez NGOs okres trwania zdalnych zajęć powinien oscylować w okolicy od 15 do 30 minut, gdzie pozostała część standardowego czasu przedmiotu pozostałaby na wykonanie indywidualnego ćwiczenia. Zadania te przybierały formę ćwiczeń fizycznych, wykonania określonej czynności w sąsiednim pokoju, obserwowania osiedla za oknem i opisaniem dokonanych spostrzeżeń, namalowaniem rysunku dotyczącego omawianego zagadnienia (na zasadzie skojarzeń), czy krótka rozmowa z rodzicem na temat lekcji, jeśli akurat nie był zajęty pracą zdalną. Warto podkreślić również fakt, iż „Stowarzyszenie Cyfrowy Dialog” rozpoczęło prowadzenie szkoleń i webinarów z przedsięwzięć mających na celu przekazanie wiedzy z zakresu prowadzenia e-lekcji dla placówek edukacyjnych znajdujących się na terenie Republiki Czeskiej i Słowacji.

Pokrewnym działaniem na rzecz minimalizacji skutków pandemii była organizacja zajęć mających na celu aktywizację ruchową oraz relacyjną uczniów na wczesnym etapie edukacji szkolnej w czasie zdalnego nauczania. Po pierwsze, miało to na celu psychiczne oderwanie uczniów od myślenia o pandemii, a także od pracy przy komputerze. Do tej pory byli oni przyzwyczajeni do uczestniczenia w aktywnościach fizycznych poza swoim miejscem zamieszkania (boiskach, parkach, czy salach gimnastycznych), co było niemożliwe od momentu wystąpienia wirusa. Drugim celem natomiast było podtrzymanie, przynajmniej w niewielkim stopniu, kondycji dzieci i niedoprowadzenie do tzw. zasiedzenia się organizmu i motywowanie do uczestnictwa w zajęciach online – poprzez pobudzenie mięśni, ciśnienia krwi itp. Aktywności sportowe polegały również na współangażowaniu rodziców, którzy podobnie jak dzieci, spędzali po kilka godzin dziennie przed komputerem, czy na spotkaniach coachingowych. Ćwiczenia miały na celu nie tylko podniesienie ich efektywności i kreatywności w nowym trybie pracy, ale przede wszystkim przeznaczenie kilku dodatkowych chwil na spędzenie czasu z dzieckiem, podtrzymaniu rodzinnych relacji oraz zrozumieniu wzajemnych potrzeb. Te ostatnie szczególnie zaniknęły wraz z ograniczeniem częstotliwości

spotykania się z sąsiadami bądź znajomymi, które przed pandemią były na tyle zintegrowane z codziennym funkcjonowaniem, że dopiero teraz społeczeństwo zdało sobie sprawę o istocie tej aktywności.

Innym działaniem były przedsięwzięcia na rzecz podtrzymywania relacji interpersonalnych, które miały ograniczać skutki samotności i alienacji w czasie nauczenia zdalnego i ograniczonej możliwości przebywania z rówieśnikami poza domem. Mieszkańcy Warszawy odczuli przytłoczenie sytuacją (Baran, Hamer 2021a: 104–105), dotyczącą zakazu przemieszczania się oraz uczestniczenia w większych zbiorowiskach z uwagi na strach przed rosnącą falą zakażeń wirusem SARS-CoV-2 oraz informacjami napływającymi z mediów. Wspomniane wcześniej zdrowie psychiczne odgrywa istotną rolę w samopoczuciu człowieka, nastawieniu do środowiska, jak również radzeniu sobie z trudnościami w życiu, np. związanymi z rodziną, szkołą bądź pracą. Pandemia dotknęła sfery, która stanowi kręgosłup naszego funkcjonowania, a mianowicie relacji interpersonalnych, będących budulcem społecznej tożsamości. W celu zapobiegania dalszemu pogłębianiu zjawiska alienacji, ZHP rozpoczął organizację niewielkich wirtualnych zbiórek harcerskich, jednak, jak przewidywali opiekunowie drużyn, nie zastępowały one relacji nawiązywanych podczas spotkań w terenie. Potrzebę tego działania podkreślały zarówno dzieci, jak i ich rodzice, którzy skarżyli się na pogarszające się samopoczucie psychiczne młodych, wynikające między innymi z zerwania kontaktów z resztą rówieśników. Szczególną uwagę pracowników skupił duży odpływ dzieci z drużyn, ponieważ stopniowo opuszczały one spotkania odbywające się za pośrednictwem aplikacji internetowych. Dopiero wraz z ponownym rozpoczęciem zwoływania drużyn na zbiórki w terenie możliwe było dostrzeżenie rzeczywistej skali problemu. Jak mówi przedstawicielka ZHP im. Powstańców Warszawy: „Wtedy właśnie zobaczyliśmy, że mamy mniej dzieci na zbiórkach – nie tylko dlatego, że rodzice najzwyczajniej w świecie obawiają się je przyprowadzać – ale także przez fakt zmiany sytuacji kondycji psychicznej u dzieci” (wywiad nr 1). Równie poważny problem z kondycją psychiczną miał także miejsce wśród samej kadry trenersko-wychowawczej (Drabina-Różewicz 2022: 217–222), a najcięższe skutki było widać u osób w wieku studenckim (Baran, Hamer 2021a; Lotzin et al. 2020), jak również wśród dorosłych (Marciniak 2022: 123–125).

Ostatnim, lecz nie mniej ważnym zadaniem, realizowanym przez „Fundację Artystyczną Młyn” w celu łagodzenia skutków pandemii COVID-19, było zorganizowanie słuchowiska *Słonik w domu* (Słuchowisko muzyczne *Słonik w domu*).

Akcja była skierowana dla dzieci szkolnych i wczesnoszkolnych, które podobnie jak tytułowy słownik przedszkolak musiały pozostać w domu z dala od swoich rówieśników. Odcinki słuchowiska podzielone były na kilkunastominutowe projekcje, które w przystępny sposób przedstawiały i tłumaczyły początkującym adeptom teatru (dzieciom) sytuację związaną z pandemią. W wyniku konsultacji ze specjalistami zajmującymi się psychologią dziecięcą, możliwe było dopasowanie jakości przekazu do czasu emisji. Jak stwierdza pomysłodawczyni działania:

[...] przerosło ono nasze wszelkie oczekiwania pod względem odsłon, komentarzy, informacji zwrotnej od rodziców. Chwalili sobie nie tylko czas tych nagrań, ale także ich treść, ponieważ stanowiło to pewnego rodzaju kompromis dotyczący trudności sytuacji związanej z pandemią, jak i siedzenia przy telewizorze. (wywiad nr 3).

Sposób aranżacji i dobór środków przekazu odpowiednich dla dzieci dotyczących pandemii COVID-19 pozwoliły na stopniowe wyjaśnienie im, dlaczego nie mogły opuszczać bezpiecznych przestrzeni (domów). Sposób ukazania świata oraz możliwość zajęcia umysłu młodego człowieka było kluczowe dla zdrowia psychicznego, ponieważ selektywnie dostarczano im dane, które nie będą im szkodzić. Tym samym zredukowano możliwość wywołania u podopiecznych niepożądanego bodźców, które negatywnie działałyby na odbiór nowej rzeczywistości.

5. Dobre praktyki oczami warszawskich organizacji pozarządowych

Na podstawie dotychczasowego doświadczenia nabytego przez warszawskie organizacje pozarządowe możliwe było wstępne wypracowanie tzw. dobrych praktyk, rozumianych jako wskazówki bądź wytyczne, którymi powinny kierować się obecne lub przyszłe instytucje pomocowe w podobnych sytuacjach kryzysowych. Praktyki te są istotne z punktu widzenia właściwego funkcjonowania NGO-sów oraz skutecznego świadczenia usług na rzecz społeczeństwa i związanego z nim bezpieczeństwa. Powtarzającą się kwestią było przede wszystkim dbanie o relację wewnątrz organizacji, zarówno wobec wolontariuszy, jak i pracowników – trenerów, zarządu, czy osób współpracujących. Jak wskazuje członkini „Cyfrowego Dialogu”:

Docierały do nas informacje o problemie z utrzymaniem właściwych relacji w czasie pandemii COVID-19 w szczególności w pracy zdalnej i braku dotychczasowej komunikacji i bliskości z innymi. Wielokrotnie też byliśmy świadkami pogorszenia się lub

nawet rozpadów stosunków pomiędzy pracownikami ze strony naszych kolegów i koleżanek z innych instytucji pozarządowych, co nie było przyjemnym widokiem. Dlatego uważamy, że niezwykle ważne jest szkolenie umiejętności miękkich. (wywiad nr 2).

Istotę rosnącego znaczenia dla umiejętności miękkich, czy też inteligencji emocjonalnej podkreślali badacze z zakresu psychologii i socjologii, z uwagi na fakt ich oddziaływania na jakość rozmowy i komunikacji interpersonalnej, trwałość relacji (Goleman 2012: 446–457) oraz niepopadaniem w dysfunkcję dotyczącą pracy zespołowej (Lencioni 2016: 20–40). Praktyka związana ze znaczeniem emocji w komunikacji jest tożsama z doświadczeniami nabytymi przez „Fundację Młyn”, zarówno przed pandemią, jak i w oparciu o zadania realizowane w czasie jej wystąpienia. Przedsięwzięcia prowadzone w dwóch różnych stanach funkcjonowania umożliwiły organizacji dokonanie obserwacji z zakresu potrzeb dzieci. Wynika z nich nie tylko dążenie do kształtowania relacji interpersonalnych, ale także zapotrzebowanie na przestrzeń, w której uczniowie mogą szkolić te umiejętności i otrzymywać feedback od specjalistów. Adaptacja do pandemicznej rzeczywistości i nowatorski pomysł w postaci słuchowiska dały możliwość oddziaływania na umysły dzieci, budowania poczucia bezpieczeństwa poprzez selektywne dostarczanie informacji na temat zamknięcia w domach, braku spotkań z rówieśnikami, niepokoju rodziców, czy sprawnego komunikowania o potrzebach swoich i najbliższych.

Następną dobrą praktyką wypracowaną w czasie pandemii przez instytucje pozarządowe było nowatorskie podejście do spraw wychowawczych dzieci i młodzieży. Pandemia, jako wyjątkowa sytuacja, wymusiła od pracowników i wolontariuszy określenie nowych i adekwatnych metod prowadzenia zajęć dla najmłodszych, aby wspomóc ich w ciężkim okresie lockdownów alienujących społeczeństwo. Drugą kwestią, ważną z perspektywy funkcji, jaką niesie ze sobą wychowanie młodego pokolenia, jest dbanie o ich dobrobyt, a tym samym zdrowie psychiczne, na którym znacząco wpłynęła pandemia. Można to wywnioskować, obserwując wzrost zapotrzebowania społecznego na przedsięwzięcia NGO-sów w tym obszarze, a także biorąc pod uwagę dostępne raporty z dziedziny psychologii.

Ważną praktyką jest również prowadzenie promocji swoich działań z innymi podmiotami, zarówno w obszarze działań stricte statutowych, jak i przedsięwzięć mających na celu niesienie pomocy w czasie sytuacji nadzwyczajnych, np. z wykorzystaniem środków internetowych. Jak zaznaczali przedstawiciele organizacji trzeciego sektora, obecność w Internecie przed pandemią uznawana była za trywialną, nato-

miast dzisiaj stanowi kluczowy czynnik w realizacji zadań. Widoczność organizacji pozwala docierać do większego grona odbiorców, a tym samym zyskiwać nowe kierunki rozwoju. Jedną ze wspomnianych organizacji pozarządowych – „Stowarzyszenie Cyfrowy Dialog” – prowadziła znaczną część aktywności za pośrednictwem wykorzystania środków komunikacji na odległość, w wyniku czego przeprowadzenie dziesiątek webinarów i szkoleń dla uczniów klas 1–3 oraz kadry nauczycielskiej nie stanowiło poważnego wyzwania. Umieszczenie informacji dotyczącej działalności Stowarzyszenia w internecie doprowadziło do zdobycia uwagi podmiotów edukacyjnych, które zainteresowane były pozyskaniem wiedzy zawartej w oferowanych warsztatach oraz nabycia umiejętności w prowadzeniu zajęć online (wywiad nr 2).

6. Podsumowanie

Starsza, jak i młoda część populacji, ma trudności z odnalezieniem się w nieustannie zmieniającej się i często niejednoznacznej rzeczywistości – na skutek powstawania różnorodnych problemów. Patrząc na człowieka przez pryzmat przodków (gatunek *homo sapiens*), można dostrzec długotrwałą, ale niezwykle umiejętność przystosowania się do otaczającego nas środowiska (Biedroń 2017: 7–19). Współczesny rozwój technologii, medycyny, gospodarki, czy edukacji świadczy o nieustannym postępie, natomiast nie oznacza to, że jesteśmy gotowi na wszystko. Uświadomiła nam to dość dotkliwie pandemia COVID-19, która wystąpiła z początkiem 2020 roku i zaburzyła dotychczasowe funkcjonowanie w wielu obszarach ludzkiego życia. Jedną z kluczowych sfer była właśnie przestrzeń psychiczna człowieka, która okazała się niezwykle wrażliwa i bezbronna w sytuacji kryzysowej. Częściowy paraliż społeczeństwa, powiązany z oddziaływaniem na relacje międzyludzkie, doprowadził do obniżenia się poziomu bezpieczeństwa społecznego. Metody na zahamowanie nagłych zmian w tym zakresie zaoferowały organizacje pozarządowe, których wytrwałość, zaangażowanie i poświęcenie własnego czasu wolontariuszy na przestrzeni ostatnich miesięcy. Podjęte wysiłki oprowadziły do minimalizacji negatywnych skutków powiązanych z wystąpieniem wirusa i wynikających z tego problemów. Analizując przedstawione materiały oraz raporty dostępne z okresu ostatnich dwóch lat, zauważamy wniesienie znaczącego wkładu NGOs-ów na rzecz minimalizacji skutków pandemii na najmłodszych mieszkańców Warszawy. Ochrona zdrowia psychicznego dzieci w wieku szkolnym i wczesnoszkolnym jest podstawową gwa-

rancją rozwoju każdej jednostki, oraz istotną sprawą z dwóch powodów. Po pierwsze niewystarczającego, na tym etapie, przygotowania do zmierzenia się z otaczającym je światem, z uwagi na nie w pełni rozwinięty aparat poznawczy. Drugim powodem jest potrzeba zapewnienia uczniom warsztatu dającego umiejętności budowania relacji z innymi ludźmi w społeczeństwie, z którymi w przyszłości będą w stanie podejmować odpowiedzialne decyzje wobec podobnych sytuacji, jak pandemia COVID-19. Doświadczenie zebrane przez organizacje pozarządowe z czasu trwania wirusa SARS-COV-2 i najcięższych lockdownów może posłużyć jako inspiracja do nauki i wyciągania wniosków dla przyszłych pokoleń i przygotowanie wcześniej adekwatnych środków działania.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Wywiad nr 1 (Chorągiew Stołeczna ZHP im. Bohaterów Warszawy_IDI_02.03.2023).

Wywiad nr 2 (Stowarzyszenie Cyfrowy Dialog_IDI_03.02.2023).

Wywiad nr 3 (Fundacja Artystyczna Młyn_IDI_28.03.2023).

Literatura

Baran M., Hamer K., 2021, *Młodzi dorośli podczas pandemii COVID-19*, [w:] *Młodzi dorośli: identyfikacje, postawy, aktywizm i problemy życiowe*, red. K. Skarżyńska, Warszawa: Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji im. Marka Dietricha, s. 99–124.

Biedroń M., 2017, *Kultura pedagogiczna jako wartość deklarowana i realizowana. Wroclawscy rodzice wobec podnoszenia swych kompetencji pedagogicznych*, [w:] *Dzieci i młodzież w XXI w. – ujęcie społeczne*, red. M. Maciąg, K. Maciąg, Lublin: Wydawnictwo Naukowe Tygiel, s. 7–19.

Bobrowski K.J., Czabała, J.C., Brykczyńska C., 2005, *Zachowania ryzykowne jako wymiar oceny stanu zdrowia psychicznego młodzieży*, „Postępy Psychiatrii i Neurologii”, t. 14, nr 4, s. 285–292.

Drabina-Rózewicz A., 2022, *Radzenie sobie z wyzwaniem pracy podczas pandemii COVID-19 w doświadczeniach nauczycieli szkół podstawowych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, t. 84, nr 4, s. 211–225.

Ferguson N., 2022, *Doom*, Penguin.

Goleman D., 2012, *Inteligencja emocjonalna*, przeł. A. Jankowski, Poznań: Media Rodzina.

Hamer K., Baran M., 2021, *Wpływ pandemii COVID-19 na zachowania i postawy i dobrostan Polaków – podsumowanie 10 miesięcy pandemii*, Warszawa: Uniwersytet SWPS, s. 3–20.

- Kądzielski K., 2022, *The idea of protecting people at risk of exclusion. A study of the activities of the Stocznia Foundation under the CAMI and Lokator programs*, "Polish Journal of Political Science", t. 8, nr 3, s. 51–60.
- Lencioni P., 2016, *Przezwyciężanie pięciu dysfunkcji pracy zespołowej: praktyczny przewodnik liderów, menedżerów, moderatorów*, przeł. K. Pawłowski, Warszawa: MT Biznes.
- Marciniak E., 2022, *Ocena zdrowia i stanu psychicznego Polaków*, [w:] *Pomiędzy pandemią COVID-19 a wojną w Ukrainie – diagnoza polskiego stanu społeczeństwa*, red. R.M. Staniszewski, Nowy Targ: Wydawnictwo ToC, s. 121–134.
- Nowak J., 2018, *Nadmierne korzystanie z urządzeń mobilnych wśród dzieci*, „Studia Edukacyjne”, t. 51, s. 469–478.
- Smuniewski C., 2019, *National Security of Poland in the Axiological Perspective. President Lech Wałęsa*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Humanistycznej im. A. Gieysztora, Institute of Political Science Publishers.
- Smuniewski C., Kądzielski K., 2022, *The City, NGOs and COVID-19. Non-governmental organisations in Warsaw and the new horizons of societal security during the pandemic (research concept)*, "Polish Journal of Political Science", t. 8, nr 1, s. 50–64.
- Szredzińska R., 2017, *Zdrowie dzieci i młodzieży. Dziecko Krzywdzone*, „Teoria, Badania, Praktyka”, t. 16, nr 1, s. 94–131.
- Szredzińska R., 2022, *Zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży*, (w:) *Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce*, red. M. Sajkowska, R. Szredzińska, Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, s. 136–157.
- WHO, 2006, *Nonpharmaceutical Interventions for Pandemic Influenza, National and Community Measures*, "Emerging Infectious Diseases", t. 12, nr 1, s. 88–94.
- WHO, 2020, *The True Death toll of COVID-19. Estimating global excess mortality*. <https://www.who.int/data/stories/the-true-death-toll-of-covid-19-estimating-global-excess-mortality> (dostęp: 30.03.2023).

Dokumenty urzędowe

Wytyczne zachowania bezpieczeństwa zdrowotnego Głównego Inspektora Sanitarnego z dnia 31 marca 2022 r. dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkole podstawowej i innych form wychowania przedszkolnego oraz instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. z 2021 r. poz. 195).

Źródła internetowe

- Bąk A., 2015, *Korzystanie z urządzeń mobilnych przez małe dzieci w Polsce. Wyniki badania ilościowego*, <http://mamatatatablet.pl> (dostęp: 27.03.2023).
- Słuchowisko muzyczne *Słonik w domu*, <https://mlyn.org/portfolio/slonik-w-domu> (dostęp: 28.03.2022).